

Muertos y vivos

EZ OSO ONDO ULERTU

Descolak Achuaren herri batean gertatutako heriotza bati baliatzen du herri horrek zuen heriotza, hildakoen eta arimaren kontzepzioak azaltzeko. Beraientzako heriotza akzio akumulatibo eta ia borondatezkoa da, izan ere, “gaixo egon” eta “hilda egon” esateko hitzak erro berbera dute. Gaixo dagoena potentzian hildako bat da, eta hildako bat gaixo oso bat.

Haien ustez, hildakoan wakanak (hildakoen arima) gorputza abandonatzen zuen lwianch bilakatzeko. lwiancha ikusezina da, eta forma ezberdinak hartzen ditu, baino bere presentzia nabaritzen dute bizidunek. Jaiotzerakoan, wakana plastikoa eta fluitua da, eta gorputzarekin batera garatzen da. Jaioberri baten wakanak, ebraz, ez dio inolako singularitaterik ematen umeari, bere identitate eta patua ez du wakanak markatzen jaiotzerako momentuan. Identitatea eta patua norbanakoak bizitzan zehar “arutam”ekin topo egin ahala osatzen da, motore inpersonal eta abstraktuarekin. Wakana den bizitzaren txinparta, bizitzaren predikatu dena, bizitzaren eta hizkuntzare iturria, arutami esker zabaltzen eta osatzen da bizitzan. Heriotza eta gero, ordea, wakanak garrantzia galtzen du, bere funtzioa gorputzaren heriotzarekin batera bukatzen baita.

Interpretazio ohikoenen arabera, gorputza hil baino apur bat lehenago wakanak gorputza abandonatzen du, hildakoren gorputza desegin arte etxeakoak jazarriko (acosar) dituen lwianch bat bilakatuz. Hortik aurrea, lwianchak animalia forma hartuko du. Hartzen duen animalia forma wakanak gorputzean zuen lekauren arabera da. Beste batzuk sinesten dute wakana hildakoaren plazenta lurperatu zen lekura itzultzen dela, eta beste batzuk sumendi batean desagertzen dela wakana.

Baina wakanari emandako garrantzia, esan bezala, ez da oso handia, eta wakanari buruz galdetzean autoreak dio gehiago zela imaginazio ariketa bat momentu on bat pasatzeko erantzun ortodoxo eta sozialki onartu bat behar duen eta atsekabea sortzen duen galdera bat baino.

lwiancha oso figura interesgarria da, alde batetik, bere lausotasunagatik, izan ere, bere muga ontologikoak oso zehaztugabeak dira. Haren ezaugarriak hauek lirateke: ikusezina izatea gehientzat, gosetua, janaria lapurtzen du, sexualki frustratua, lo dauden emakumean laztantzen ditu, estropezuka ibiltzen da... lwiancha, gainera, itxua daitsua da, eta horregatik animalien forma hartzen du ikusi ahal izateko. Batzuetan lwiancha emakume eta umeei agertzen zaie, baino hauek argi eta garbi atzeman ezin gabe. Umeak dira lwiancha ikusten duten bakarrak, emakumeek berriz sentitu egin dezakete, baino ez ikusi (gauzez joan emakumeak laztantzera). Hau da, emakumeek badakite haien identitate baina ezin dituzte ikusi, eta umeekin aldrebes, ikusi dezakete baino ez dakite bere identitatea. Umeak dira lwianchen aurrean zauugarrienak, beraien Wakan oraindik erabat osatu gabe dagoelako eta beraz arimak bereizteko eta lwiancha identifikatzeko zailtasunak dituelako. lwiancha ume batean gorputzean sartue ezker, coexistentzia honek umea hiltzen bukatuko du. Bestalde, bizidunak hildakoen kontrakoa egiten dute, esfortzua egiten baitute lwianchak ez ikusteko.

Bizidunen eta hildakoen interakzioa kampo bisualaren kontinuoko oposizioetan eta soinu eta ikuseremuko etenen artean ordenatzen da. Mamuen existentzia ezartzen den komunikazio

esparruan daude homologia eta hausturen arabera indartzen edo ahultzen da: gizonek mamuekin kontinuitate bisual bat ez ezartzen saiatzen dira eten (discontinuidad) sonoro baten bidez, eta, kontrata, Iwianchak, emakumek ikutzean, diskontinuitate pertzeptibo bortitz bat ezartzen saiatzen dira, emakumeei bizidunen begiraden kontinuitatea mantentzea eragotziko diona tarte batez (362 or). Umeak berriz ezin dituzte diskontinuitateak ond identifikatu ez daudeako erabat garatuta, eta horregatik dira mamuekin interlokutore onenak. Horrenbestez, alferrikazkoa da norbaitek Iwiainch batekin topo egin zuela esandakoan topaketa horren zirkustantzia zehatzak aztertzea, ilusioaren azalpen konkretuen bila. Beraientzako materiak edo izakiek ez daukate bere horretan existentzia bat, espirituak zentzumenen bidez egiten dituen errepresentazioetatik at. Mendebaldean ez bezela, achuarrak separazio erradikal bat egiten dute hitzen eta gauzen artean, ulermenaren ideia abstraktuen eta haiek izendatzen dute errealtatearen artean. Beraz, achuarrek ez dute wakanaren lana sustantzia preexistentez osatutako mundu baten martxan jartzea bezala ikusten. Baraientzako entitate cognoscentearen existentzia eta beraien inguruko elementuena pertzeptioan oinarritzen dute ?. “Son las cualidades sensibles las que constituyen en un mismo movimiento las cosas mismas y el sujeto que las percibe”. Iwianchak, bizidunen pertzeptio guztietan gozatu ezin dutenez, ez dira gizakiak bezain errealak. Mamuak momentu batzuetan eta pertsona batzuentzat existitzen dira, eta iztaeko era intermitente eta subjektibo honek bakoitzari mamuentan sinesteko plazerra ematen dio nahiz eta ez inoiz haren presentzia experimentatu.

Kosmologia achuar guztia sinesmenaren kontzeptio relazional honetatik dator. Objektu animatu eta animatu gabekoen arteko jerarkia ez da batakoa zein besteak dituen propietateengatik baizik eta “sobre la variación en los modos de comunicación que permite la aprehensión de cualidades sensibles desigualmente distribuidas” ?? Askotan egozten zaien paktonismo ingenuoaren aurka, achuarrek izate ezberdinekin izan dezaketen elkartruke motaren arabera egituratzen dute unibertsoa, errealtate existentzial gradu handiago bat egotziz eskaintzen duten pertzeptio motaren eta hautematea posible egiten duen pertzeptio motaren arabera (“los achuar estructuran el universo en función del tipo de intercambio que pueden establecer con los huéspedes mas diversos, investidos en consecuencia de un mayor o menor realidad existencial según el género de percepción a la que se prestan y por la que son a cambio reconocidos”). Hizkuntza duten izaien kategoriak espirituak, landareak eta animaliak barnebiltzen dituzenez (denak wakan-dunak), kosmologia honek ez du diskriminatzen gizakien eta ez gizakien artean, komunikazio mailaren araberrako bereizketak egiten ditu. Piramidearen puntan achuarrak leudeke, ekar ikusten dutenak eta hizkuntza berbera hitzegiten dutenak. “Pertsona osoen” esparrutik aldentu ahala pertzeptio esparruaren bereizketak nabarmendu egiten dira. Horrela, gizakiak landare eta animaliak ikus ditzake, eta hauek, este da, gizakiak ikus ditzakete wakan bat baldin badaukate, baino ametsetan bakarrik hitzegin dezakete haiekin. Gauza bera heroi mitologiko eta espirituekin: ametsen eta trantzeen bitartez bakarrik komunikatu daiteke beraiekin. Paisajearen elementu batzuk, gainera, ikusgarriak dira denontzako, baino wakan propio baten ezean ez dira inoiz inorekin komunikatzen.

Honek denak ez du esan nahi achuarrek era kontzientean dakizkitela beraien kosmologiaren arauak, horrek ez du esan nahi, ordea, haien pentsamenduak, gureak bezela, araurik ez duenik.

Norbait hil eta gero, achuarrak hildakoak beraien memoriatik ezabatzen saiatzen dira. Honen atzean dagoen ideia da bizidunak benetan bizidun izan daitezkeela hildakoak erabat hilda badaude, eta muga hau ez da beti argia. Muga hau, gainera, ez da bapatekoa, pertsona ez da bapatean pasatzen batetik bestera, pasatze hau periodo liminar arriskutsu baten bitartez garatzen da gradualki, zeinetan hildakoaren gertukoak hildakoaren zoria konpartitzeko mehatxupearan dauden. Beraien pentsamenduetan ere desagerrarariz bakarrik desagertuko da erabat hildakoa, eta horretarako balio dute achuarren artean hileta errituak, hildakoak ez bizidunak gogoratzera behartzeko, eta ez bera oroitzeko. Beraien izena ez duen hilobietan jartzen diren bezela, pertsonaren ezaugarri subjektiboak, harek piztutako sentimenduak, ahaztu egiten dira, pertsonaren posizio soziala, ahaidetasunean zuen lekua, pertsona horren heriotzak utzitako betebeharrak edo mendekuak.. ez dira ahazten, horrela, pertsonaren abstrakzio moduko bat egiten da.

Horregatik, Descolaren wakanaren helmuga zein zen deskubirtzeko saiakerak alperrik izan ziren, izan ere hildakoak arriskutsuak dira achuarrentzat, ez dagoelako inolako jarraikortasunik haien izate asozial eta fatasmatikoaren eta bizidunen artean, ez inolako sari edo ordaindik espero daitekenik hildakoengandik, ez dago berri elkartzeko ilusiorik...Horregatik, gutxi importa du zer gertatzen den "en ese mundo en negativo", ez bada betiko desagertu arte tarte bat hara joan direnengandik babesteko.

"A esa nada que les tiende los brazos y que no redime su purgatorio de lwianch no oponen en definitiva más que la satisfacción de haber vivido mucho y, para los hombres al menos, haber matado mucho.

Ugalketaren kontzepzioa ere ez da berbera: Pentsatzen da aita arraultz txiki bat jartzen duela emakumearen uteroan, eta tarteka elikatu eta indartu beharko zuela aita semen aporte erregularrekin. Emakumeak rol pasiboa du gestazioan, 2 mailakoa, baino anztutasuna izatekotan berari egozten zaio. Hitziteu alos normala zala ikustea gizonak triste eta negarrez, ez ziztaiela burlarik egiten, baizik eta Rousseau bertute sozialen fundamentu izandatutako bestearekin identifikazioa egiten delako.